

tvivl blive stående. Den gør op med myten om, at reformationen var en ulykke for det danske sprogs udvikling i Sønderjylland. Fremtidens skildringer af landsdelens historie kan ikke komme uden om denne bog.

(Redaktionen beklager denne anmeldelses sene fremkomst, skylden er ikke anmelderens).

Leif Ingvorsen

Inger Dübeck: Købekoner og Konkurrence. Studier over myndigheds- og erhvervsrettens udvikling med stadigt henblik på kvinders historiske retsstilling. Mit deutscher Zusammenfassung. Skrifter fra Det retsvidenskabelige Institut ved Københavns Universitet: 29. København, Juristforbundets Forlag 1978. 681 sider. 178,50 kr.

For denne afhandling har forfatteren erhvervet titlen »Danmarks første kvindelige dr. jur.«, eftersom hun er den første kvinde, der i Danmark har erhvervet den juridiske doktorgrad. Dertil kommer, at hun er den første hertillands, der har behandlet kvinderetlige emner i en juridisk disputats. Og det har hun gjort i den nok tykkeste disputats, der til dato er skrevet. På bogens omslag ses en kvinde, der bærer en tung byrde på sine skuldre. Dette billede forestiller ikke forfatteren, hvad man måske kunne tro, men bogens hovedperson, købekonen. Hendes byrde er en stor kurv, og da hun går foroverbøjet, er kurven sikkert fyldt op med varer, som hun har købt for at leve op til bogens titel. Hun er altså på vej hjem fra marked og bliver nok ved hjemkomsten mødt med spørgsmålet fra den gamle sang »Og hør lille moder...«.

Havde bogens titel f. eks. lydt: »Sælgekoner og skadelige monopoler«, så var bogstavrimet næsten bevaret, men så havde situationen været den modsatte: så havde hun været på vej til torvet for at sælge kurvens varer bedst muligt. Det er altså ikke ligegyldigt, om man er købekone eller sælgekone. Nok er køb og salg to sider af samme retshandel, men køber og sælger indtager to vidt forskellige retspositioner. Man kan muligvis leve af at sælge, men ikke af at købe. Men herom senere. Afhandlingens undertitel lyder: »Studier over myndigheds- og erhvervsrettens udvikling med stadigt henblik på kvinders historiske retsstilling«. Sjældent har en forklarende undertitel været mere på sin plads, for trods hovedtitlens kraft og klang er den dog lidet oplysende.

Afhandlingen er inddelt i fire hovedafsnit og afsluttes med en sammenfatning, en liste over kildematerialet, en bibliografi og et register. I *første hovedafsnit* angives tema- valg og forskningsproblemer. At disse problemer også er forfatterens helt personlige, fremgår af afhandlingens første sætning: »Det var min oprindelige plan at koncentrere undersøgelsen om kvindens retsstilling i næringslivet. Efterhånden som arbejdet skred frem, viste den kvinderetlige centrering sig at være en for snæver og uhensigtsmæssig afgrænsning og målsætning, idet den historiske erhvervsret f.s.v. angår de etableringsretlige og de konkurrence- og monopolretlige dele kun har været genstand for en begrænset interesse i den hidtidige danske retshistorie«. Under forsvaret udtrykte forfatteren det samme ved at betegne den tidligere behandling af erhvervsretten som »stedmoderlig«. Heri ligger sikkert hverken en bebrejdelse overfor stedmødre eller retshistorikere, blot en konstatering af, at en behandling af kvindernes erhvervsretlige stilling forudsætter et kendskab til erhvervsrettens historie i almindelighed.

Herefter synes forfatteren at kunne vælge en af to fremstillingsmåder: enten at lade en erhvervsretlig fremstilling gå forud for en redegørelse for kvindernes retsstilling, eller at give en gennemgående fremstilling af erhvervsrettens udvikling, som løbende suppleres med de kvinderetlige aspekter. Dette sidste antyder undertitlens: »med stadigt henblik«, og det siges også i indledningen, at det gennemgående hovedtema er at belyse erhvervsrettens udviklingshistorie under særlig hensyntagen til kvindens position i næringslivet.

Alligevel vælger forfatteren en tredje fremstillingsmåde: hun begynder med en grundig redegørelse for kvindernes specielle rets- og handleevnesituation (i 2. hovedafsnit) og behandler derefter erhvervsrettens udvikling i almindelighed (i 3. og 4. hovedafsnit), med et højst ustadigt henblik på kvinderne. I denne bagvendte disposition ligger en af afhandlingens væsentligste svagheder. Det er muligvis rigtigt, at den kvinderetlige centrerung har været for snæver, men det er uheldigt, at denne ulempe er søgt afbødet ved en supplerung af den oprindelige afhandling med en ny afhandling, der behandler en række emner, hvis forbindelse med det oprindelige ofte er meget tynd. Dermed være ikke sagt, at emnerne er uden selvstændig interesse, men kun at afhandlingen nu er usammenhængende. I det sammenfattende afsnit gives et referat af afhandlingen – eller afhandlingerne – men langtfra alle tråde knyttes sammen, og noget klart mønster kommer ikke til syne. Bogen havde vundet ved en stramning, men forklaringen er vel den, hvormed Pascal sluttede et af sine *Lettres Provinciales*: »Jeg har kun gjort dette længere, fordi jeg ikke havde tid til at gøre det kortere«.

»Købekoner og Konkurrence« fremtræder så udpræget som spredte studier: retshistoriske studier på områder, der hidtil har været hvide, konturløse områder på kortet, fordi de slet ikke eller næsten ikke har været udforsket. Det kræver mod som forsker at trænge ind i områder, hvor man end ikke har hjælp af det gængse koordinatssystem, hvor man ikke har forgængeres beskrivelser at holde sig til eller opponere imod. Inger Dübeck har haft det fornødne mod og kan møde megen kritik med en henvisning til, at hun netop var en af de første. Under disse omstændigheder volder afgrænsning i tid og rum meget store problemer. Forfatterens utrykte kildemateriale og den anvendte danske doktrin stammer i det væsentlige fra 1700-tallet, men det har ikke været muligt at begrænse fremstillingen til denne periode. Tidsmæssigt strækker undersøgelsen sig nu over perioden fra senmiddelalderen til midten af 1800-tallet; og da landskabslovene var grundlaget for det danske retssystem i senmiddelalderen, inddrages de også i studierne. Stedligt er det forfatterens hensigt at bringe nogle retlige udviklingsforløb fra dansk retshistorie på nordeuropæisk baggrund. Sådanne komparative studier er netop på handelsrettens område helt nødvendige, men resultatet er, at forfatteren starter med så vide rammer for undersøgelsen, at hun tvinges til at begrænse sig på andre måder.

En amerikansk historiker har muntert udtalt, at nu synes »herstory« at have afløst »history«. Det er ikke tilfældet i den foreliggende afhandling. Inger Dübeck har bevidst afstået fra at isolere visse kvinderetlige aspekter. Men det paradoksale er, at netop hendes andet hovedafsnit om myndighed og rådighed, hvori kvindens retsstilling er det centrale, er afhandlingens mest vellykkede. Dette afsnit er det bærende i hele fremstillingen og fortjener derfor særlig interesse i en anmeldelse. Det er inddelt i tre underafsnit: Indledende bemærkninger om myndighed og formueforhold, generelle rådighedspositioner og konkrete rådighedsbevillinger.

Indledningsvis siges det, at formålet med dette hovedafsnit er »at belyse de formueretlige forudsætninger for kvinders aktive deltagelse i næringslivet i de fremvoksende bysamfund«. Fremstillingen omhandler altså alene kvinder i byerne. En væsentlig begrænsning. Da forfatteren allerede i sin indledning har oplyst, at situationen frem til 1800-tallet var, at kun nogle få procent af Europas befolkning boede i byer, må vi nu konstatere, at afhandlingen om kvindernes retsstilling uden udtrykkelig begrundelse indskrænkes til at vedrøre de få procent, der boede – og handlede – i byerne. Landbokvindens myndighedsproblemer venter dermed stadig på behandling; en oplagt opgave på baggrund af de foreliggende udgaver af herredstingbøger fra 1600-tallet.

Velgørende er det, at forfatteren straks sætter spørgsmålstegn ved den retshistoriske teoris gængse konstatering af, at ugifte og gifte kvinder indtil forrige århundrede altid

skal have været umyndige. Denne traditionelle lære, som går tilbage til sidste århundredes retshistoriske systemværker, har forlængst gjort det til en tvivlsom affære at undervise i disse problemer: Det er påvist i teorien, at humlebiens vinger ikke kan bære det tunge insekt, men da det ikke kender teorien, flyver det roligt fra blomst til blomst. Det samme med bykvinderne. Ifølge teorien var de komplet umyndige, men det vidste de ikke, så de indgik alskens gyldige retshandler, hvad utallige domme illustrerer. I stedet for det kategoriske valg imellem total fuldmyndighed og total umyndighed foretrækker forfatteren den mere funktionelle sondring imellem habilitet og kompetence som bestanddele af et historisk myndighedsbegreb. Habilitet er herefter evne til at forpligte sig selv ved retshandler, kompetence er rådighed over en vis formue, altså normalt et ejendomsretsproblem. Forfatteren fremhæver med rette, at fordelene ved disse begreber – habilitet og kompetence – er deres relative karakter. Dette er ganske vist velkendt i moderne personretlig teori, men det er forfatterens fortjeneste at bringe begreberne i anvendelse på et retshistorisk materiale. Om end dette materiale er noget spinkelt, er der dog næppe tvivl om berettigelsen af hendes konklusion vedrørende retstilstanden før Danske Lov: Ingen af de anførte kildesteder gør den gifte kvinde så umyndig, som det har været fast antaget i doktrinen. I denne har man generaliseret ud fra et dogme om kvinders umyndighed, hvorefter modstridende lovregler er blevet betragtet som begrænsede undtagelser fra den almindelige umyndighed.

Også ved den ugifte kvindes traditionelle umyndighed sætter forfatteren berettigede spørgsmål på grundlag af ældre danske og fremmede retskilder. At enken blev opfattet som formueretlig habil, har selv ældre doktrin akcepteret. På denne baggrund kan forfatteren kaste nyt lys over de forskellige former for hustrulegitimation i kapitlet om generelle rådighedspositioner. Når det er påvist, at gifte kvinders såkaldte umyndighed egentlig var inkompetence og ikke inhabilitet, så får det betydning for legitimationsreglerne og deres fortolkning. Hvis hustruen ikke opfattes som inhabil, bliver det lettere at acceptere en stiltiende legitimation fra manden også udenfor området af legale bemyndigelsesregler. Forfatteren antager, at man indtil slutningen af 1700-tallet har godtaget et stiltiende samtykke til hustruens retshandler. Til støtte herfor anføres reglen i Danske Lov 5-1-13 og dens forarbejder, der klart indeholder et husførelsesmandat.

I det følgende kapitel om »almindelige omsætningshensyn« opstilles den hypotese, at handelshensyn kunne begrunde en udvidelse af kvinders almindelige kompetence vedrørende familieformuefælliget. Hensyn til omsætning og handel kan tages derved, at erhververens ret godkendes på bekostning af ejerens ret, som udslukkes eller eksstingveres. Selvom en ting er frakommet ejeren uden hans vilje, kan man nægte ham ret til vindikation af tingen, f. eks. på grund af køberens gode tro ved erhvervelsen. Når nu hustruens umyndighed opfattes som inkompetence i forhold til hendes slægt og ægtefælle, opstår det spørgsmål, om hendes uautoriserede dispositioner over gods, som var undergivet mandens eller værgens rådighed, medførte vindikation eller eksstinktion.

Nu har dette problem længe før kvinderne blev inddraget i debatten hørt til et af de mest dyrkede og omdiskuterede i retshistorien. Men da Inger Dübeck ønsker at belyse »de spilleregler, under hvilke kvinder måtte operere på lige fod med mænd«, går hun ind i et »opgør med doktrinen« (s. 143 ff.), som dog klart resulterer i en pointsejr til hendes modstander. Der er tidligere af juristen Fr. Vinding Kruse blevet argumenteret for, at dansk ret siden middelalderen har bygget på et generelt eksstinktionsprincip til fordel for den godtroende omsætningserhverver af løsøre. Eksisterende vindikationsregler skulle da blot opfattes som undtagelser fra den almindelige regel. Dette forslag er forlængst manet i jorden. Alf Ross har kaldt det et typisk eksempel på en opstiltet fortolkningsargumentation (Om Ret og Retfærdighed, Kbh. 1953, s. 183), men forslaget gen-

frem sættes af Inger Dübeck. I Jydske Lov (II-69) findes en regel om den situation, der kunne opstå, når man overlod ejendele til en lovfældt, d.v.s. en dømt mand. Sad han inde med andres kvæg eller ting så længe, at man kunne tro, at det var hans egne, så mister ejeren sine ting, hvis domhaveren kommer og tager dem til opfyldelse af dommen. Ejeren kan så kun holde sig til den domfældte, men ikke til den fyldestgjorte domhaver. Denne regel, som ikke vedrører en overdragelse, men en tvangsfuldbyrdsessituation, der resulterer i udslukkelse af ejerens ret, indgår i et velkomponeret afsnit af Jydske Lov, hvis formål er at sikre opfyldelse af domme. Omsætningshensyn motiverer ikke dette sæt af regler. Følgelig har man hidtil betragtet JL II-69 som en velbegrunnet undtagelse fra en vindikationsregel. Alligevel mener Inger Dübeck, at det er muligt at slutte analogt fra reglen, som hun trods sammenhængen betragter som kasuistisk, til et eksstinktionsprincip i betroelsestilfælde. Når biskop Knud Mikkelsen i sin glosse betoner, at reglens begrundelse er, at den som handler mod loven ikke beskyttes af loven, mener forfatteren, at der er tale om ejerens forhold. Dette er en misforståelse: den, der handler imod loven, er den domfældte, der undlader frivilligt at efterkomme dommen og derfor udsætter sig for tvangsfuldbyrdelse – og følgelig i sidste ende skal holde ejeren skadesløs, når domhaveren har taget dennes ting. At lovens udtryk »saldæ at leghæ« i en latinsk og en plattysk version misforstås, ændrer ikke sagen.

Forfatteren har valgt dette relativt indgående opgør med doktrinen ud fra et ønske om at behandle ikke blot sit emne, men også dets generelle baggrund. Eksstinktionstenden- sen tilgodeser handel – indirekte også kvinders handel – men ønsket om at korrigere andres resultater i denne retning fører forfatteren på afveje og røber svaghed i analysen.

I det følgende undersøges, om kvinders købetransaktioner var mindre risikable og derfor lettere at acceptere end deres afhændelser. Landskabslovene er primært vendt imod afhændelser fra fælliget. Anders Sunesen gør opmærksom på, hvormeget den hustru kan skade, som sælger bort af boet; hun kan bringe sig selv og manden i fattigdom. Om hustruens køb tales ikke, men senere love ser strengere på salg end på køb. Vedrørende kvinders arbejdsaftaler viser forfatteren, at deres handleevne var størst, hvor der var samfundsøkonomisk interesse i at anerkende dem.

Hermed når forfatteren frem til de næringsdrivende kvinder, om hvilke det siges, at de ikke tidligere har fået en selvstændig og dybtgående behandling. Dette er rigtigt, da retshistorikeren Johannes Steenstrup i »Den danske Kvindes Historie fra Holbergs Tid til vor, 1701-1917« (Kbh. 1917, Bd. I-II) stort set indskrænker sig til at præsentere problemerne omkring kvindens retsstilling. Alligevel forekommer det, at hans værk for sin tid er så bemærkelsesværdigt, at det må undre, at Inger Dübeck end ikke nævner det i sin fremstilling. Den kvinderetlige og kvindehistoriske litteratur er så sparsom, at man her kunne vente, at alt var medtaget. De professionelle handelskvinder kaldes af Steenstrup »sælgekoner«. Inger Dübeck vælger »købekoner«, men dette ord synes at være hendes egen opfindelse eller hendes oversættelse af det tyske »Kauffrau«, for på dansk findes ordet vistnok ikke belagt. Det forekommer pudsigt, for ikke at sige forvirrende, at titlen på en dansk afhandling indeholder et ord, som ikke findes på dansk, så meget mere som realiteten er, at der er tale om sælgekoner eller handelskoner, og ikke specielt om koner, der køber. Men hvad gør man ikke for en velklingende titel?

Men bortset fra det: forfatteren påviser, at »købekoner« i betydningen sælgekoner har været en realitet i dansk handelsliv. Trods vanskeligheden ved at sondre imellem selvstændige handelskoner og medhjælpende hustruer forsøger forfatteren dog at skelne i henhold til yngre d.v.s. det 18. århundredes juridiske systematik. Kun usikre slutninger er resultatet af dette forsøg, men rigtig er erkendelsen af, at romerretlig påvirkning var til gunst for kvindernes mulighed for at disponere og hæfte. Praksis vedrørende enlige

kvinders retsstilling, som belyses bl. a. ved hjælp af Danske Kancellis supplikprotokoller, viser, at også kvinder fra lave sociale lag fik bevilling til at være egen værge, med retlig kompetenceudvidelse til følge. Dette er en ny og vigtig iagttagelse uddraget af et i denne forbindelse hidtil upåagtet kildemateriale.

Sidste kapitel (3) i andet hovedafsnit om de konkrete rådighedsbevillinger, som afsluttes med en god sammenfatning (s. 259–263), er en kort, men vellykket, beskrivelse af samspillet imellem lovregler, praksis og en romanistisk inspireret doktrin. Her bringes nok det mest betydningsfulde bidrag til belysning af bykvindernes erhvervsretlige vilkår i 17. og 18. århundrede. Det konkluderes, at både mænd og kvinder frem til Christian IV's tid havde en almindelig habilitet og en kompetence begrænset af slægtsinteresser. Under indflydelse af romerretlige principper indfører frd. 1/7–1619 begrebet mindreårighed, og myndighedsalderen for mænd hæves til 25 år. Kvindernes stilling er her efter uklar. Habiliteten kan ligge skjult under de mange rådighedsbegrænsninger, men fra slutningen af 1700-tallet opfattes voksne kvinder principielt som inhabile, men med mulighed for habilitetsudvidelse og kompetencetildelinger. Om næringsbevillinger til kvinder fastslår forfatteren, at de var domineret af forsorgspolitiske hensyn.

Ved slutningen af det vigtige, andet hovedafsnit kan man konstatere, at forfatteren er nået frem til et væsentligt mere nuanceret billede af udviklingen vedrørende kvindens retsstilling end det hidtil foreliggende. Forfatterens konklusioner betyder, at den afgørende forringelse af hustruens formueretlige retsstilling finder sted så sent, at der kun har været tale om egentlig inhabilitet for kvinder (bykvinder?) i en ret kort periode. Man kunne have ønsket, at forfatteren havde gjort lige så meget ud af det primære retshistoriske kildemateriale som af samtidig og yngre juridisk doktrin. I så fald kunne den kvindereetlige problematik uden tvivl have stået alene. Men under alle omstændigheder er der præsteret et retshistorisk oplæg til en tværfaglig forskning. Det skal blive spændende at sammenholde Inger Dübecks resultater med de nyeste økonomisk- og socialhistoriske landvindinger vedrørende de danske købstæder i nyere tid; et eksempel kan antyde problemernes vigtighed: historikeren Ole Degn har for Ribes vedkommende fundet, at af alle skatteborgere i denne by i 1640 udgjorde gruppen af enker 19 %, gruppen enlige kvinder 11 %, altså tilsammen 30 % af samtlige skatteborgere!

I afhandlingens to sidste hovedafsnit om etableringsretten og næringspositionernes grænser glider kvindernes habilitet og kompetence i baggrunden til fordel for en bredere fremstilling af erhvervsrettens historie. Modpoleme privilegiesystem og næringsfrihed bliver nu forfatterens hovedemne. Ud fra opgavens omfang og ud fra forfatterens ændrede og mindre konkrete sigte er det forståeligt, at fremstillingen bliver mere oversigtspræget, og at der bliver længere imellem dyberegående analyser.

I forfatterens bestræbelser for at dække de vidtspændende emner foretages ofte inden for korte afsnit meget lange spring i tid, ligesom udenlandske kilder og litteratur citeres meget komprimeret og ind imellem ret ukritisk med hensyn til den komparative signifikans. Men også her gælder det, at emnerne såvel i fremmed som i dansk litteratur er sparsomt behandlet, og at det trods manglerne er værdifuldt at forsøge en vurdering af specielt 1700-tallets lovgivning og retsanvendelse som et led i tidens generelle merkantilistiske politik og socialpolitiske bestræbelser. Vigtig er konstateringen af en række overensstemmelser imellem fremmed ret og dansk ret på disse områder.

I kapitlerne 5 og 6 om generelle og specielle privilegier dukker det oprindelige, kvindereetlige sigte op på flere punkter. Vedrørende monopoler eller eneretsbevillinger er fremstillingen selvsagt mandscentreret, når talen er om bjergværker, kalkbrænderier o. l., men eksempler viser dog, at kvinder som enker eller arvinger kunne fortsætte udøvelsen af givne privilegier med forsørgelsesbehov som begrundelse.

Dernæst behandles bevillinger til typiske borgerskabsnæringer, men her bygger fremstillingen udelukkende på bevillinger til kvinder, »hvorved det sociale aspekt understreges« (s. 394). Forfatteren antager, at bevillingspraksis ikke adskilte sig væsentligt med hensyn til mænd, fordi »det sociale moment« også her gjorde sig gældende. Berettigelsen af denne antagelse burde være godtgjort bl. a. på grundlag af den fortegnelse over københavnske privilegieindehavere, som forfatteren benytter vedrørende kvinderne, over for hvilke det sociale sigte ganske rigtigt klart dokumenteres. Dette så meget mere som hun kritiserer (s. 406) svenskeren Gunnar Qvist for i samme situation at anlægge en for snæver synsvinkel, som ikke giver mulighed for at vurdere bevillingspraksis i andre end den rent kvinderetlige relation. Men bortset herfra er behandlingen af bevillingsystemet og bevillingspraksis beskrevet mere omfattende og indgående end hidtil i dansk retshistorie, hvorimod de følgende træk af næringsfrihedens udvikling ikke kan siges at føje afgørende nyt til vurderingen af næringsloven af 1857, som iøvrigt ligger i afhandlingens periferi.

Afhandlingens sidste hovedafsnit handler om næringspositionernes grænser. Her undersøges konsekvenserne af overtrædelse af de erhvervsretlige regler. Købstædernes stænder- og privilegiesamfund bekæmpede forsøg på at skabe fri konkurrence. Konkurrenceretten er dermed indbegrebet af de regler, der tilsigter at hindre forstyrrelse af balancen mellem standsfæller og uønsket konkurrence fra udenforstående. Afsnittet er inddelt i 3 kapitler (8-10), henholdsvis om politirettens historie, konkurrencedelikter og monopol-delikter.

Det væsentlige i kapitlet om »god politi« er spørgsmålet om, hvad der mentes med den i Danske Lovs fortale lovede politiordning og »de enevældige politireglers relation til denne politiordning«. Forfatteren kommer ikke til klarhed herom og ej heller vedrørende selve politibegrebet, som synes misforstået, eftersom der sker en sammenblanding af justitien, som fandtes i Danske Lov, og politien, som skulle anbringes i en særlig bog, *Politi-Ordningen*. Denne sidste kalder forfatteren også en »lovbog«, men det er ikke korrekt, »justitien« og »politien« er »tvende instrumenter«.

Lovbogens indhold var stadigt og fast, politiordningen var foranderlig og hørte derfor ikke hjemme i en lovbog, som forudsattes at være stedsevarende. At politiordningen blandt meget andet også omfatter næringsretten er vel grunden til, at den omtales; men der er ikke tilsigtet nogen selvstændig analyse og behandling af problemerne.

I det følgende kapitel 9 om konkurrencedelikter (s. 475 ff.) indfører forfatteren en sondring imellem den interkorporative og den ekstrakorporative konkurrence. Ved den første forstås det interne konkurrenceforhold mellem næringsligeberettigede, d.v.s. delikter vedrørende tid og sted for produktion og handel, medhjælp o. l.; ved ekstrakorporativ konkurrence forstås konkurrence fra næringsudøvere uden næringsadkomst, såsom bønhaser, fuskere og fremmede (så sondringen burde være benævnt »intern/extern korporativ konkurrence«). Hensigten er at belyse det meget vigtige problem, om de gældende retsregler, som var grundlaget for privilegiesystemet, faktisk blev efterlevet. Sikker med fuld ret når forfatteren det resultat, at strømmen af næsten ordrette gentagelser af næringsretlige reguleringer i 1700-tallet er indicium for manglende effektivitet i retshåndhævelse. Det antydes endda, at øvrigheden har savnet ihærdighed eller ligefrem har ønsket at fare med lempe udfra en social forståelse eller hensynsfuldhed, som derimod ikke kunne forventes fra laugenes side. Når forfatteren i denne forbindelse taler om laugenes jurisdiktion overfor udenforstående, savner man en nærmere beskrivelse af dennes karakter og omfang i dansk og norsk ret. Ikke blot fordi fuskernes antal var så stort, men også fordi der iblandt dem var mange kvinder.

Det afsluttende kapitel 10 vedrører monopoldelikter. Den vidtgående regulering af

næringslivet i den merkantilistiske periode affødte monopoldannelser, som igen affødte prisaftaler, opkøb, forkøb, tilbageholdelse af varer og forhindring af leverancer. Retsgrundlaget for imødegåelse af sådanne delikter er afhandlingens sidste emne. Vedrørende dansk ret antydes en række problemer. Der foretages ikke en egentlig konfrontation med retspraksis, men overvejende en argumentation på grundlag af doktrinen og den retshistoriske litteratur. Specielt for 1700-tallets vedkommende var afstanden imellem praksis og teori ofte meget stor, så også her er der i fremstillingen lagt op til en grundig behandling af den praktiske virkning af retsregler og retsprincipper.

Fra kroholderskens ulovlige målebæger i Slesvig stadsret fra ca. 1200 og frem til Kristine Søren Mortensøns salg af hjemmebagt rugbrød i strid med bagerlaugets artikler i 1731 og soldaterkonen Sidse Pedersdatters salg i 1734 af hjemmebrygget øl under mandens fravær og i strid med bryggerlaugets artikler, har Inger Dübeck beskrevet købstadkvindernes, og selvfølgelig især de fattige kvinders kamp, for familiens daglige brød i et samfund, hvor, som det blev sagt, »alt er privilegeret, eller som vi nu kalder det berettiget. Ingen opgiver Rettigheder, ikke engang Fortougs«. I afhandlingens sidste sætning taler forfatteren ironisk om »forklaringen på kvindernes lidet flatterende rolle i de begrænsede muligheder, kvinder havde for at opnå adkomst til legale næringspositioner«. Men om positionen er legal eller illegal, næring skal der til, hvadenten rollen er flatterende eller ej. Står loven i vejen, bliver den brudt, for, som Skriverhans sagde til birkedommeren: »Er det det, De kalder Lands Lov og Ret, saa siger jeg, at Loven hun er slet«.

Igennem århundreder var lands lov og ret ensbetydende med mands lov og ret. Matzen skrev i sine »Forelæsninger over den danske Retshistorie« i 1895 et afsnit med overskriften »Kjøn« og med indledningen: »Mangel paa Handleevne gjorde sig gjældende hos Kvindekjønnen, indenfor hvis Medlemmer dog maa sondres mellem Piger, Hustruer og Enker«. Det gjorde han så – på kun ti sider! På denne baggrund er Inger Dübecks afhandling om kvindens myndigheds- og næringsretlige stilling en pionerindsats i dansk retshistorie.

Ole Fenger

Kay Lundgreen-Nielsen: The Polish Problem at the Paris Peace Conference. A Study of the Policies of the Great Powers and the Poles, 1918–1919. Odense University Press 1979, 603 s.

Siden 1945 har historikernes adgang til flere og flere offentlige og private arkiver muliggjort en omfattende og dybtgående forskning vedrørende fredskonferencen 1919 og dens forhistorie. Et voksende antal hyldemeter med monografier giver øget viden om og analyser af problemerne i forbindelse med den 1. verdenskrig og Versaillesfreden, der skulle gøre en ende på al krig, men blot blev en mellemstation til en endnu mere omfattende verdenskrig, hvor sejrherrene hverken har været interesseret i eller haft vilje til at forsøge en samlet opgørelse, således som det stort set skete på 6 måneder i Versailles i 1919.

Det er af naturlige grunde først og fremmest de aktivt og passivt engagerede stormagters historikere, som har deltaget og deltager i denne forskerindsats. Danske historikere, som traditionelt for flertallets vedkommende koncentrerer sig om nationalhistorien eller nordiske emner, har med de begrænsninger, som de menneskelige ressourcer sætter, placeret sig i arbejdet med at afdække forhandlingerne om den 1. europæiske borgerkrigs fredstraktater og deres baggrund. Troels Fink har således kulegravet det for Danmark centrale slesvigske spørgsmål, mens Inga Floto med sit store værk »Colonel House in Paris« dristigt har kastet sig ud i at skildre en af fredsslutningernes centrale personer: præsident